

УДК: 321.01
Примљено: 26. октобра 2009.
Прихваћено: 8. децембра 2009.
Оригинални научни рад

Српска политичка мисао
број 4/2009.
год. 16. vol. 26.
стр. 227-242.

Александар Саша Гајић
Институт за европске студије

КРИТИКЕ ИДЕЈЕ СВЕТСКЕ ДРЖАВЕ¹⁾

Сажетак

Идеје и покушаји реализације формирања Светске државе уз помоћ универзалистичких идеала, заговарања мира и поретка током људске историје доживљавале су многобројне критике и сучавале се са отпорима и замеркама. Иако због преовлађујућег става у политичкој филозофији и практичној политици да су цивилизована друштва која настајују планету организована у одвојене политичке заједнице које се међусобно односе на различите начине, а који је деловао очигледан и лако уочљив у стварности, одбацивање идеје о Светској држави, у највећем броју случајева, није било ни образлагано аргументима, у историјској перспективи могуће је уочити развијање критике идеје о Светској држави. Овај рад проучава уобличавање критике од времена античких стоика, преко ранохришћанских и средњовековних црквених отаца, све до савремених теоретичара друштвених наука, и класификује три групе аргумената против Светске државе. Прву групу представљају «географски аргументи», доминантни од времена Августина до Пуфендорфа, који сматрају да је становиште Светске државе супротно физичко-географским датостима, односно социогеографским и културним разликама међу људима и народима. Друга група аргумената тиче се „скептичних аргумената”, који збирно стоје у закључку како су предвиђене добити изградње Светске државе заправо или мање од губитака, или потпуно бесплодне, пре свега што се тиче институционалног спречавања избијања ратова и одржавање мира у свету. Трећа група аргумената концентрише се око бојазни од прерастања политичког, космополитиског идеализма, услед утицаја реалних околности, у застрашујући вид глобалне ти-

1) Овај рад је урађен у оквиру пројекта 149026 кога финансира Министарство за науку и технолошки развој.

раније, која би се обрушила на слободе појединаца и друштвених колективитета.

Кључне речи: Светска држава, космополитизам, критика и аргументи.

Чињеница је да Светска држава, као ефективна наднационална власт на глобалном нивоу са свим атрибутима политичке моћи, никада до сада није постојала. Током људске историје само су постојале идеје како до ње доћи, уз бројне покушаје политичких пројеката да се коришћењем универзалистичких идеала, заговарањем мира и поретка прошири власт и прокламује као трајна и врховна. Ни светско грађанство као правно-статусна категорија никада до сада није заживела. Зато је идеја о Светској држави током целе људске историје доживљавала многобројне критике и сучавала се са снажним отпором и замеркама. Штавише, из корпуса идеја о Светској држави није потекло пуно значајних дела теоријског, политичко-филозофског домета, дела утицајних и заокружених, као што је, рецимо, била Дантеова *Монархија*. Све то нас наводи на закључак да је, упркос виталности и историјском утицају идеје о Светској држави, нарочито у модерној епохи, њен домашај био ограничен и у теоријском и у практичном смислу, нарочито у погледу проширивања круга поборника ове идеје.

Даље, идеја о Светској држави наилазила је у свакој историјској фази њеног заговарања на бројне приговоре, који су се јављали на много различитих начина, понајпре због преовлађујућег става у политичкој филозофији и практичној политици, која је за аксиом узимала чињеницу да су цивилизована друштва која настањују планету, организована у одвојене политичке заједнице које се међусобно односе на различите начине, од савезништва и сарадње до супротстављања и рата. Због овог аксиоматског става, који је деловао очигледан и лако уочљив у стварности, одбацивање идеје о Светској држави, у највећем броју случајева, није било ни образлагано аргументима. Политичка реалност је „опипљивошћу” подела и постојањем политичког мноштва, за многе опоненте идеје Светске државе, била довољна да рационалну аргументацију сматрају излишном. Ипак, политички космополитизам и идеја Светске државе нису оскудевали интелектуалним опонирањима – поједини аутори су заузимали ставове у прилог непопустљиве одбране политичког система, заснованог на индивидуалним државама, а против онога што су они видели као реалну или измишљену „опасност” у виду планирања и остваривања Светске државе, односно Космополиса, или у блажем виду, сматрали је за нереалну алтернативу постојећем политичком уређењу друштва. Њихови аргументи су се претежно усмеравали на тврдње да је формирање Светске државе

или неоствариви подухват или да, ако је тај подухват ипак изводљив, он неумитно води у правцу бројних нових проблема, крајње непожељних последица и опасних перспектива.

Први теоријски опоненти идеје Светске државе у историји јављају се још за време Римског царства, у доба када је било теоријски веома тешко (а практично сасвим немогуће) опонирати универзалној доминацији римске политичке моћи, која се, као што смо видели, у идеолошкој сфери поистоветила са филозофским идеалима античког космополитизма и Космополиса. У то време је било сасвим неразумно заговарати повратак на преживеле облике политичког устројства у оквирима полиса, града-државе, док су још многи векови раздвајали римске критичаре светске власти од могућности да уопште антиципирају будућу алтернативу империјалном поретку, у виду националне, територијалне суверене државе, која ће настати тек по распаду феудалног поретка. Практична увиђања превелике „растегнутости” империје која је захватала највећи део познатог света, пренапрегнутости војних потенцијала и тешкоћа у пореском систему, нису дотицала филозофско-идеолошке темеље римског империјалног универзализма. Зато су приговори империјалном здању, које се одевало узвишеним идеалима Светске државе, били усмерени изнутра, на указивање недоследности и противречности између стоичких филозофских схватања о Космополису и постојећег империјалног поретка, огрезлог у корупцију и владавину силе. Стога су поједини од стоичких критичара Римског царства предлагали поделу грађанског живота на приватни и јавни, и чврсто заговарали становиште о надмоћи урођеног, природног закона, над присилним, коруптивним механизмима римског политичког живота и неправдама које се чине не само кршењем закона, већ које постоје и унутар самог римског правног система. Историјске епизоде из доба раног принципата, као она када је император Нерон 65. године н.е. ликвидирао већи број стоика (укључујући свог бившег учитеља Сенеку и његовог синовца Лукана), под оптужбом да су ковали заверу да га свргну са власти, говоре нам о сукобу космополитских идеала и немоћи њихових заговорника да се супроставе реалној, огољеној политичкој власти онога доба.

Суштински ново супротстављање античком поимању Светске државе, отелотворене у Римском царству, и то у оба вида, и оном филозофском, стоичком и оном реалполитичком, донело је тек хришћанско откровење. Хришћани су крвљу својих првих мученика, пострадалих у прогонима по катакомбама или римским аренама, сведочили о новом, универзалном поимању „царства које није од овога света”, а које се исчекује. Теоријски концепт хришћанског

поимања Светске државе кроз ставове о „два града”, а у контексту пропасти римске универзалне државе под налетима варварских племена који су објашњавани неправдом, неприродношћу, суровошћу и несавршеношћу земаљског царства, римског Космополиса, уобличио је свети Агустин у делу *О држави божијој*. Оно на шта је указивао Августин као основу неприродности римског поретка је то да, осим што је почивао на тростепеној градацији људског друштва, након града и државе (*orbis terrae-tertium gradum-societas humanae*), Рим није превазишао последице „мешања језика” из старозаветне приче о Вавилонској кули. Језички проблем је делом превазиђен коришћењем латинског језика као *linguae francae*, али је цена наметања политичког јединства била страшна и само привремена, пошто је била постигнута насиљем, освајањем и крвопролићима. Зато се као последица свега тога, универзални римски поредак постепено претворио у универзални хаос, у коме је ратовање са спољним непријатељима само замењено још погубнијим и крвавијим унутрашњим сукобима, у виду учесталих друштвених нереда и грађанских ратова²⁾. Поменути Августинови аргументи су веома значајни не само у контексту његове религиозне историјске концепције, већ и због њиховог каснијег утицаја на средњовековне мислиоце, критичаре идеје о Светској држави, који су се на њих често позивали, као што је био Никола од Орезме. Августинова аргументација представљала је током већег дела средњег века и званичан став римских папа према идеји универзалне, светске монархије и њеним мањкавостима, нарочито у време спорова о примату између световних и духовних власти, који су у једном историјском периоду ескалирали у политичке сукобе између фракција гвелфа и гибелина.

Значај критичких ставова спрам универзалних претензија световних власти у зрелом средњем веку, представљао је предмет интересовања многих релевантних мислилаца. Марсилије Падовански, аутор класичног дела *Бранилац мира (Defensor Pacis)*, сматрао је да је питање да ли је предност за цивилизовано човечанство постојање једне врховне власти, или је пак разложније постојање више различитих власти у различитим светским регијама, које су просторно удаљене, са различитим народима који имају различите обичаје, моралне вредности и говоре различите језике, веома сложено и да захтева студиозно промишљање.³⁾ Иако се Марсилије експлицитно није опредељивао ни за идеју о Светској држави, ни **против ње**, ставови којима нагиње несумњиво су ближи критичком

2) Августин Аурелије, *О божијој држави*, Кршћанска садашњост, Загреб, 1982, стр. 7

3) Marsilius of Padua, *Defensor Pacis*, vol II, New York, 1976, str. 85-86

односу према Светској држави, пре свега по питању културних и географских фактора, заузимајући становиште по коме је Аристотеловски идеал града-државе најподеснији, најприроднији и најпожељнији облик организовања људског друштва.

Период јачања француске монархије, постепена диференцијација њеног становништва, која ће на крају довести до формирања самосталне француске нације, током борби за политичку самосталност и од папске власти и од номиналне врховне власти Светог римског царства, побудио је нова критичка промишљања према универзалним претензијама власти. Доминиканац Јован Паришки, пропагандиста француског монарха Филипа Лепог, у књизи *О краљевској и папској власти (De Potestate Regia et Papali)*, која је издата неколико година пре рада Пјера Дибое, саставља списак разлога зашто треба као непожељно одбацити становиште „о једној владајућој глави”. Он је сматрао да су правници који заступају ово становиште у заблуди, јер идеја да сви треба да буду потчињени једној врховној монархији није утемељена ни у природном ни у божанском праву, већ је напротив, сасвим неприкладна. Јован Паришки надаље наводи следеће разлоге у прилог тези коју заступа: различитост климатских прилика и у вези са њима различити људски темпераменти на удаљеним просторима; немогућност световних власти (за разлику од духовних) да ефективно принесу свој „мач до удаљених људи” јер им мањка дисциплина; непостојање потребе за једним титуларом „пролазних добара”, пошто су она у приватном власништву; различитост људи (услед различитих услова живота) и онога што они сматрају врлином захтева, као и различити облици владавине.⁴⁾

Цео век касније, на самом крају XIV века, Никола од Орезме је у коментарима на Аристотелову *Политику*, којима је тежио да теоријски брани сувереност француских монарха (конкретно, његовог савременика Шарла V) од претензија универзалних власти, на трагу Марсилја Падованског и Јована Паришког, пружио до тада најдетаљнију и најозбиљнију аргументацију против универзалне, Светске државе. Основни став у прилог одбацивања идеје Светске државе за Николу од Орезме је да је она „супротна природи и божијој вољи”, позивајући се на библијске цитате и становишта светог Августина. Први аргумент на кога се позива су културне разлике због различитости регија, темперамената, обичаја и навика, што узрокује да и власти и позитивни закони буду различи-

4) *Medieval Political Ideas*, vol 2 (ed. E.Lewis), London, str. 471-472

ти.⁵⁾ Надаље, народи широм света су природно раздвојени географским баријерама, што је условило њихово развијање у различитим правцима, пре свега развијање различитих језика, што је за њега такође показатељ да се потребе политичког организовања морају задовољити у различитим облицима. За следећи разлог Никола од Орезме узима временску ограниченост и пролазност свих секуларних творевина, која је сасвим у складу са њиховом просторном ограниченошћу, јер је само Христово царство бекрајно.⁶⁾ Све претензије политичких творевина да трају вечно и обухвате цео свет, сматра „поетским фикцијама”, узимајући за пример римског песника Виргилија. Коначно, Никола од Орезме сматра да је чињеница ширења територија појединих световних власти покоравањем других народа, лоше оправдање за Светску државу, закључујући да „монархија тако велике распрострањености није природна краљевина, већ творевина насиља која не може да потраје”⁷⁾.

Наведени аргументи против Светске државе константно се понављају током XVI и XVII века код читавог низа мислилаца који су обележили прелаз у модерну епоху. Семјуел Пуфендорф, истакнути правник из овог периода, такође се позивао на разлоге класичне средњовековне резервисаности према универзалним облицима политичке власти, пре свега оне који се тичу хетерогености и подељености човечанства, сматрајући да се природно право не да сместити у један универзални друштвени уговор. Поред тога, Пуфендорф је сматрао да би стварање Светске државе неумитно претворило настајуће међународно право у унутрашње и довело до грађанског рата, додајући да „бројност људске расе и неограничено мноштво трансакција не дозвољавају да се људи уједине у једно тело, јер би то једно тело, у таквим димензијама, било угрожено унутрашњим поремећајима од стране истих непогода које се стално надвијају над људском расом, само знатно већим.”⁸⁾

Мада и сам један од главних заговорника светског мира кроз формирање федералног политичког удруживања у светским размерама, и Кант је имао неколико примедби према прижељкиваној Светској држави, које се према Кенету Волцу, могу сврстати у две групе: једну, која се тиче саме природе универзалне државе и другу, која се тиче практичних примедби. Што се тиче прве групе при-

5) *Maistre Nicole Oresme*, Transactions of American Philosophical Society, vol 60, Philadelphia, 1970, str. 250a

6) Исто, 250 б

7) Исто, 250 д

8) Linkater A, *Man and Citizens in International Relations*, London, 1982, str. 66

медби, Кант закључује како нема довољно сличности између пори-ва индивидуа да напусте природно стање и формирају политичку структуру и држава створених друштвеним уговором, на основу којих би оне биле приморане да напусте своју „природу” и удруже се, пошто су односи између држава знатно комплекснији од односа између појединаца. Волц парафразира Кантов закључак како би, пошто државе већ имају легалне конституције, било илегално да се оне подвргавају другим уставима.⁹⁾ Међу практичним примедбама Кант пре свега види лингвистичке и религиозне разлике. Кант заступа становиште да, ако до формирања Светске државе дође, она ће се остварити пре освајањем него мирним споразумевањем кога ометају и обесмишљавају политичари и државници. Жалећи над таквим начином остварења политичког уједињавања човечанства, Кант је сматрао да ће тако бити створен „бездушни” деспотизам који ће уништити све „клице доброте”, исцрпети „све људске енергије”, завршити на „гробљу слободе”, све док се на крају не претвори у анархију.¹⁰⁾ Управо из овога разлога Кант је трагао за другим, рационалним, космополитским решењем међународне сарадње, које би довело до мира међу државама.

Деветнаестовековна критика идеје о Светској држави претежно је потекла из Хегелове филозофије, која је у дијалектичком развоју идеје слободе кроз историју, за њен коначни циљ сматрала плуралитет грађанских држава, а не јединствену универзалну политичку творевину. Најдоследнију аргументацију произашлу из овог схватања, дао је Карл фон Штенгел, професор правних наука у Минхену, у књизи *Светска држава и проблем мира (Weltstaat und Friedensproblem)* из 1909. године, у којој тврди да је за формирање глобалне политичке творевине потребан алтруизам, који у стварности постоји само између припадника мањих заједница: породица, племена, комуна или држава. Одбацујући априори космополитски концепт братства свих људи као неподесан и непожељан, Штенгел подцртава значај међународног права између мноштва суверених држава, истичући да цивилизовани народи морају да поштују његове фундаменталне принципе не само међу собом, већ и у одношењима према примитивним људским заједницама, које немају чак ни најприближнију представу шта је то међународно право. Његов земљак и савременик, историчар Фридрих Мајнке у књизи *Космополитизам и национални осећај (Weltburgertum und Nationalstaat)* из 1907. године сучељава ова два становишта, за-

9) Waltz Kenneth, *Kant, Liberalism, War*, American Political Science Review, vol. LVI, str.337

10) *The Metaphysic of Morals* (ured. H. Reiss), *Kant: Political Writings*, Cambridge, 1991, str. 165

кључујући ипак, да су ово „два облика мишљења која не искључују једно друго...и који се надопуњују”, као и да је „најбољи немачки национални осећај онај који укључује и космополитске идеале о човечанству изнад националности”¹¹⁾, посматрајући израстање космополитизма из национализма као несумњиву тековину прогреса.

Након драстичних промена у међународној политици у епохи светских ратова, уз пораст литературе која је заговарала идеју Светске државе, приметан је и пораст броја оних књига које су се супротстављале овој идеји. Прва, и једна од најзначајнијих међу овим књигама је *Менаџерска револуција* (1941), америчког социолога и филозофа Џемса Бурнама, који се у њој позабавио идејом централизоване, бирократски организоване Светске државе и нашао три главна разлога због којих остварење ове идеје сматра непожељном. Прво, Бурнам сматра да је подухват изградње глобалног бирократског апарата изнад техничких могућности било које људске групације, па је цео подухват крајње узалудан. Друго, он предвиђа да се оваква држава може почети стварати тек након што једна од великих сила успостави своју глобалну политичку превласт, али сматра да је њен императивни посао „улоге светског полицајца” изван моћи сваке од најјачих држава, да би оне врло брзо одустале од намера да било шта у том правцу предузму на планетарном нивоу и да би, све осим контроле стратешких локација, препустиле анархији и сплету будућих околности. И као треће, Бурнам указује да су етничке, културне, социјалне и климатске разлике толике да их чине немогућим и неподобним за усмеравање и свођење на жељено политичко јединство, према томе, тако нешто није оствариво у догледној будућности.¹²⁾

Изузетно утицајан у јавности, где је препознат као вид критике настајућег светског федерализма, био је чланак познатог америчког теолога Рајнхолда Нибура, *Илузија о Светској влади* из 1949. године. Нибуров „лајтмотив” о немогућности стварања Светске државе садржан је у две пропозиције. „Као прво је да се владе не стварају сагласношћу (мада се некада намећу насилним путем). Као друго је да владе имају само ограничене домете у интегрисању друштва.”¹³⁾ Контекст поменутих пропозиција које наводи Нибур везан је пре свега за време када је овај рад написан, то јест за хладноратовско надметање, па се прва тврдња односи понајвише на немогућност да се државе са другим друштвено-

11) Meincke Friedrich, *Cosmopolitanism and National State*, Princeton, 1970, str. 21

12) Burnham James, *Managerial Revolution*, Penguin, 1945, str. 149

13) Niebhur Reinhold, *The Illusion of World Government*, u kwizi *Christian Realism and Political Problem*, London, 1974, str. 26

економским уређењем, попут Совјетског Савеза или Кине, мирним путем придруже пројекту федералне Светске државе, устројене на западним либералним темељима. У разрађивању овог става Нибур објашњава да у целокупној дотадашњој историји не постоји случај добровољног препуштања државног суверенитета коју нужно захтева пројект изградње Светске државе, показујући да су примери Хобсовог државног уговора или историјски уговори о стварању САД непримерени за било какве аналогije. Први пример је по његовом мишљењу, теоријска фикција, док је други продукт политичке борбе која је трајала деценијама. Што се тиче друге пропозиције, коју сматра озбиљнијом и битнијом, Нибур сматра за наивне напоре заговорника Светске државе да се створи светски политички субјект и његов правни поредак доношењем некакве одлуке или политичког декрета. Заступајући становиште да „ауторитет власти није првенствено ауторитет права, већ ауторитет саме заједнице”, Рајнхолд Нибур сматра да осећај заједнице потиче из хомогености друштвеног ткива. Како је половином XX века ова хомогеност била веома слаба, он истиче да не постоје основи за изградњу ауторитета заједнице на светском нивоу, мада би се она у перспективи могла изграђивати, али само као опирање претњама од рата и тираније, што би могло да приближи и хомогенизује светске заједнице једне са другима. Чак и у овом случају, Нибур нема пуно оптимизма за пројект Светске државе, сматрајући га неостварљивим, па чак и промашеним, пошто сматра да као што претње и опасности неке људе воде у правцу морала и одговорности, исто тако друге воде у неодговорност и пуки критицизам.¹⁴⁾ Нибур се позива на историјат светских мировних организација, потребе да њихове структуре и делатности у односу на изазове бар мало надрасту минималне оквире и чињеницу да оне у томе нису имале успеха, нити су нашле за то разумевање код својих држава-чланица, а ни код становништва широм планете.

Знатно конзистентнија критика идеје Светске државе стигла је од стране Иниса Клода, једног од главних америчких теоретичара међународних односа реалистичког правца. Он је у свом делу *Мачеви у раоницама* (*Swords in Plowshares*) из 1957. године, на свега неколико страница разградио и оповргао главне напоре и залагања тадашњих светских федералиста у прилог овој идеји. Клодову мисао иначе карактерише темељно залагање за проверена, прагматична решења свих постојећих светских проблема, а не за заступање ставова спекулативно-идеалистичке садржине. Његово становиште је да Светска држава уопште није оно што је по-

14) Исто, стр. 25

требно свету, пошто су тадашњим политичким приликама у свету била потребна функционална, а не само институционална решења; односно, да Светска држава није оно што треба да буде створено, нити је њена институционализација метод који се може користити да формира друштво које је реално остварљиво, са прихватљивом управом и одржавањем мирног сапостојања, пошто су сви ови циљеви на другачији начин остварљивији и већ су у процесу операционализације.¹⁵⁾ Клод надаље сматра да је интернационализам пожељнији од супранационализма у реалним околностима, па зато етикетира светске федералисте као заблуделе, наивне, па чак и непоштене особе. Његово реторско питање: „Да ли Светска држава... заснива своје перспективе на основу пружања познатих решења оних проблема које би требало да реши?“¹⁶⁾ управо указује на његово сумњичење светског федерализма као наивног и неискреног, јер до сада позната решења не предвиђају идеју формирања Светске државе као неопходне. Ако би се ова решења, по Клодовом мишљењу, показала неадекватним, тек онда је немогуће залагати се за нешто нефункционално и непроверено. Клод означава ову наивност као „претпоставку да је светски федерализам могућ зато што се верује да је неминован“, указујући на њену логичку парадоксалност типа „човек може да уради оно што мора“¹⁷⁾.

Поред тога, Клод детаљно развија аргументе за своје приговоре, а у односу на ставове које су светски федералисти разрадили у прилог сопственом становишту. Први се тиче непобитности демократског уређења Светске државе, кога светски федералисти узимају као претпоставку која се подразумева, а која је по Клоду проблематична услед различитости државних уређења, пре свега због тога што су на великом делу светске површине преовлађивали ауторитарни режими, који су са неповерењем гледали у све либералне пројекте, па тако и либерално и демократско устројство предложене Светске федералне државе. Такође, Клод указује на контрадикторност коју заговарање демократског облика уређења Светске државе ствара у самом демократском делу света. Наиме, тако би се створило супротстављање између потребе за мобилизацијом широке народне подршке за демократску Светску државу и демократски изабраних државних власти у парламентарним, западним државама. Други Клодов приговор се односи на, како он сматра, тотално промашену теоријску поставку, која заступа гледиште да је седамнаестовековна теорија друштвеног уговора подесна

15) Claude Inis, *Swords into Plowshares*, London, 1965, стр. 394

16) Исто, стр. 391

17) Исто, стр. 374

као модел глобалне политичке интеграције, поготово када се она покуша применити механички. Надаље, у трећем приговору, Клод полемише са ставом Емери Ривса који је сматрао да ће формирање светског мира аутоматски довести до светског правног поретка и Светске државе. Клод сматра да за стварање права и државе није есенцијалан мир, већ пре свега постојање повољних друштвених услова, то јест осећаја заједништва који мора да претходи сваком покушају изградње државе, а чега по Клодовом мишљењу, нема. Он зато саветује да се: „Свету може боље служити искреним досезањима граница и тешкоћа постојећих влада на глобалној скали, него убеђивачким залагањем које презентује преувеличану слику владе”.¹⁸⁾ Четврти Клодов приговор је усмерен на федералну структуру иделизоване Светске државе, у коме износи мишљење да би за стварање тако компликованог, глобалног конституционалног поретка и управљање њиме, било потребно време и стварање односа који би морали да сазревају и да се адаптирају спрам постојећег стања ствари, што су све околности спрам којих се светски федералисти односе као крајње политичке незналице. Коначно, у петом приговору, који се бави централним проблемом концентрације моћи, Клод сматра да је у анархичном међународном животу, а у циљу остварења идеала политичког јединства у глобалној државној творевини, нужно концентрисати довољну моћ да би се обуздале и натерале на послушност „најсвојеглавије” националне државе. Концентрација моћи, са друге стране, неминовно ствара бојазан од настанка глобалне тираније, коју Клод сматра „смртном опасношћу”, што све нужно отвара низ питања: ко би употребљавао, а ко контролисао ову моћ, у складу са којим концептом правде, у оквиру каквих уставних ограничења, које су гаранције да ће ове границе бити поштоване?¹⁹⁾ Инис Клод је уверења да на сва ова питања светски федерализам даје незадовољавајуће одговоре.

На европском континенту, истакнути француски социолог и теоретичар међународних односа, Рејмонд Арон, такође се критички бавио идејом Светске државе и светским федералистичким покретом. У књизи *Прогрес и илузије* Арон износи четири главна става којима опонира идеји светских федералиста. Прва два става односе се на доказивање неподобности коришћења историјских аналогја између модерног пројекта Светске државе и некадашњих мултикултурних империја, као што је био антички Рим. Ове паралеле су неадекватне из два главна разлога: постигнута кохезија у древним империјама историјски је реално постигана добрим

18) Исто, стр. 383

19) Исто, стр. 389

делом и због одређеног степена спољашњих претњи, што је доприносило унутрашњој, макар делимичној хомогенизацији друштва. Светска држава, по дефиницији, не може да има такве непријатеље и претње. Са друге стране, у савременом свету још увек постоји дубока заинтересованост за одржавање система који почива на независним државама, пре свега зато што постоји свест њених „историјских протагониста” - политички организованих колектива, и управљачких мањина и самих народа којима се управља, која је по Ароновом мишљењу, национална, а не универзална.²⁰⁾

Трећи Аронов став представља вешто „окретање наглавачке” уобичајене тезе светских федералиста како постојање претње употребе нуклеарног оружја изискује светски ауторитет, односно постојање Светске државе. Насупрот томе, Арон категорично тврди како нуклеарни арсенал не представља повод нити је степеница ка светском уједињавању, већ „представља препреку установљавању светског јединства”, јер је управо он један од главних стубова националног суверенитета у процесима пораста међународне међузависности. Пошто се ни једној држави која поседује нуклеарно оружје, са спремношћу да га у неком моменту употреби, не може веровати, ниједан међународни режим њихове контроле не може да буде успешан. Док Арон своје тезе за трећи став поткрепљује аргументима везаним за хладноратовску блоковску поделу на Исток и Запад, његов четврти став се односи пре свега на уочавање реалних економских диспропорција између развијеног Севера и неразвијеног, трећесветског Југа. Уочена неједнакост и различитост интереса, како пише Арон, „и надаље ствара баријеру за политичко уједињавање које представља традиционални сан пацифиста... Ми смо суочени са контрадикцијама између немогућности потчињавања тих група (мисли се на трећесветске групе) истим законима (друштвеним законима, на пример) и немогућности (пре моралне него материјалне) кршења индивидуалистичког принципа недискриминације. *A fortiori*, богате ће нације одбити да прихвате владавину већине, а сиромашна већина ће одбити да се потчини било ком другом принципу владавине.”²¹⁾

На линији Клодове и Аронове критике светског федерализма и идеје о Светској држави је и Хедли Бул, британско-аустралијски теоретичар међународних односа. Његово уверење у немогућност консензуалног формирања светске власти и евентуалност да је створи нека велика сила је у великој мери под Клодовим утица-

20) Aron Raumont, *Progress and Disillusion: The Dialectic of Modern Society*, Harmondsworth, 1972, стр. 210-211

21) Исто, стр. 238

јем, док су ставови о неадекватности универзалних државних су-перструктура да спрече избијање ратних сукоба настале на основу теза Бурнама и Арона. Становиште аутора *Анархичног друштва* да савремени, национално-суверени међународни систем, својим очувањем и поступним развојем пре може послужити решавању међународних проблема и израстању светског друштва него политички пројект Светске државе, по свом критичком полазишту и појединим аргументима дугује понешто чак и функционалистима, премда у свом заокруженом исходишту представља Булов оригиналан научни допринос.

Након што смо хронолошки приказали развој критичке мисли у односу на идеју Светске државе, као и основне тезе њених главних протагониста, поставља се следеће питање: да ли је на основу овако дефинисаних карактеристика досадашњег развоја критицизма политичког космополитизма, могуће утврдити његове збирне, основне и непромењиве ставове, који прате целу историју развоја идеје о Светској држави?

Све основне аргументе у прилог критици идеје Светске државе могуће је груписати у три групе. Прву групу представљају географски аргументи, који су били посебно наглашени у ранијим историјским епохама, од времена Августина до Пуфендорфа. Ови аргументи су садржавали неколико главних компоненти. Физичко-географска димензија планете, по њима, спречава успешно настајање заиста универзалне политичке творевине из разлога што је сматрана превеликом, са мноштвом физичких баријера које раздвајају људе и народе, са мноштвом различитих климатских услова који у значајној мери утичу на разлике између различитих људских заједница, њихових темперамената и обичаја живота. Консеквентно томе, човечанство је социогеографски и културно сувише подељено да би било способно да се уједини у јединствену политичку заједницу. Другачије речено, космополитско становиште је супротно физичко-географским датостима и стога у највећој мери неприродно. Овакво становиште присутно је у мањем обиму чак и код Канта, и тек су технолошке револуције модерног доба у последња два века оповргле кредибилност ових ставова, премошћујући растојања, разлике и приближавајући разноврсне регије једне другој. И поред тога, ови аргументи су опстали у делимично измењеном облику. Део њих се тиче уверења о тешкоћама инкорпорисања различитих политичких култура и степена социоекономског развоја у јединствени светски политички систем, то јест одоношења и прилагођавања живљења малобројнијег дела богатијих и политички софистициранијих система, према многобројнијим, сиромашним и

политички неискусним државама и народима. Друга врста савремених аргумената из ове групе тиче се представа да је хетерогеност човечанства перпрека свим политичким покушајима уједињавања, па да је стога неопходно, да барем до извесног степена, дође до хомогенизујућег приближавања, ради успостављања осећаја друштвеног заједништва, без кога је немогуће успешно изграђивати темеље Светске државе.

Другу групу аргумената можемо дефинисати као „скептичне аргументе”, који збирно стоје у закључку како су предвиђене добити изградње Светске државе заправо или мање од губитака, или потпуно бесплодне. Најраспрострањенији „разлог” за формирање Светске државе - институционално спречавање избијања ратова и одржавање мира у свету, према „скептичној аргументацији” потпуно је погрешан и илузоран. Од Августина до Клода присутно је становиште да се на овај начин не може решити спречавање избијања политичких сукоба и ратова, нити се могу уживати благодати мира, пошто ће се, чак и да се глобална политичка државна структура успостави, ратова и сукоби наставити, па чак и интезивирати у свом неспутаном ширењу, као унутрашњи, грађански ратови. Овакав песимистички сценарио предвиђају мислиоци од Канта до Хедли Була, док неки од њих сматрају да би глобално миротворачко државно решење, компромитацијом ефективних националних суверенитета и реалне, функционалне међународне сарадње, у самом старту поспешило деструктивне процесе и сукобе, за сада потиснуте постојањем суверених државних власти, што би неповратно одвело у правцу ланчаног ширења немира, које више ниједна, а нарочито не гломазна, удаљена и неефикасна глобална власт, не би била у стању да умири.

Трећа група аргумената концентрише се око већ поменуте бојазни од прерастања политичког космополитског идеализма, услед утицаја реалних околности, у застрашујући вид глобалне тираније, која би се обрушила на слободе појединаца и друштвених колективитета. Модерне конституционалистичке теорије и њихов покушај транспонована на универзални ниво (нарочито залагања светских федералиста да се Светска држава устроји по америчком уставном моделу), донеле су многобројне аргументоване примедбе, које су се надовезале на бојазан да би се племенита идеја политичког уједињавања човечанства, врло лако могла изродити у своју супротност, у свеобухватно губљење постојећих слобода. Најчешћа аргументација из овог дела корпуса критичке мисли спрам идеје Светске федералне државе пориче могућност аналогичне седамнаестовековних теорија друштвеног уговора са добровољ-

ним уговорним придруживањем држава универзалној политичкој структури, као и наспрам подобности федерализма као конституционалног метода стварања Светске државе.

ЛИТЕРАТУРА

- Aron Raymond, *Progress and Disillusion: The Dialectic of Modern Society*, Harmondsworth, 1972.
- Avgustin Aurelije, *O božijoj državi*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1982.
- Claude Inis, *Swords into Plowshores*, Random House, London, 1965.
- Kant Immanuel, *The Metaphysics of Morals* (ured. H. Reiss), *Kant: Political Writings*, Cambridge, 1991.
- Linkater A, *Man and Citizens in International Relations*, Macmillan, London, 1982.
- Maistre Nicole Oresme, *Transactions of American Philosophical Society*, vol 60, Philadelphia, 1970.
- Marsilius of Padua, *Defensor Pacis*, vol II, Columbia University Press, New York, 1976.
- *Medieval Political Ideas*, vol 2 (ed. E.Lewis), Routledge & Kegan Paul, London
- Meincke Friedrich, *Cosmopolitanism and National State*, Princeton University Press, Princeton, 1970.
- Niebhuur Reinhold, *The Illusion of World Government, Christian Realism and Political Problem*, London, 1974.
- Waltz Kenneth, *Kant, Liberalism, War*, *American Political Science Review*, vol. LVI

Aleksandar Sasa Gajic

THE CRITIQUES OF THE IDEA OF THE WORLD STATE

Summary

Throughout history there have been various critiques, objections and resistance toward ideas and attempts for realization of establishment of the World State with the help of universalistic ideals and support for the peace and order. A prevailing standpoint in political philosophy and practical politics has been the one regarding civilized societies on the planet that have been organized in separate political communities that are inter-related in different ways. Although in most of the cases there has not been argumentation to it, the standpoint seemed to be an obvious one and also easily visible in the light of abandoning the idea on the World State and in historical perspective it has been possible to point out development of the critique on the idea on the World State. In this paper there is analyzed a transformation of the critique from

the age of antic stoics, through early Christian and medieval church leaders, to contemporary critics of social sciences, and it presents three groups of argumentation against the World State. First group consists of “geographic argumentation” that has been dominant since the age of Augustine to the age of Pufendorf, who argued that the idea on the World State is opposed to physical-geographical characteristics, or socio-geographical and cultural differences between the people and nations. Second group of argumentation is regarded to “sceptic argumentation” that jointly stand for the conclusion that predicted benefits from the establishment of the World State either are fewer than the losses, or completely fruitless ones, primarily in regard to institutional prevention of emergence of the wars and preservation of the peace in the world. Third group of argumentation is focused on the fear of transformation of political cosmopolitan idealism to a frightening way of global tyranny destroying the freedoms of individuals and social collectivities due to influence of realistic circumstances.

Key Words: World State, cosmopolitan, critique and argumentation